

การสนทนาเรื่อง
การยกระดับการศึกษาของแรงงานไทย
ที่กลับจากต่างประเทศ

โดย

ศาสตราจารย์นายแพทย์กระแส ชนะวงศ์

รัฐมนตรีประจำสำนักงานนายกรัฐมนตรี

และ

รองประธานกรรมการการศึกษาแห่งชาติ

379.11	สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ
ส 691 ก	การสนทนาเรื่อง การยกระดับการศึกษาของแรงงานไทย ที่กลับจากต่างประเทศ / ศูนย์ประชาสัมพันธ์การศึกษาแห่งชาติ. กรุงเทพฯ : สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2544. 24 หน้า. ISBN 974-241-325-8 1. การยกระดับการศึกษา - - แรงงานไทย 2. ชื่อเรื่อง

**การสนทนาเรื่อง การยกระดับการศึกษาของแรงงานไทยที่กลับจาก
ต่างประเทศ**

โดย ศูนย์ประชาสัมพันธ์การศึกษาแห่งชาติ
สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ

สิ่งพิมพ์ สกศ.

อันดับที่ 6/2545

พิมพ์ครั้งที่ 1

ตุลาคม 2544

จำนวน

1,000 เล่ม

จัดพิมพ์เผยแพร่

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ
ถนนสุขุขทัย เขตดุสิต กรุงเทพฯ 10300
โทร. 0-2668-7123 ต่อ 1117-8 โทรสาร 0-2243-0083
Web Site : // www.onec.go.th

สำนักพิมพ์

ห้างหุ้นส่วนจำกัด ภาพพิมพ์
296 ซอยจรัญสนิทวงศ์ 40 ถนนจรัญสนิทวงศ์
แขวงบางยี่ขัน เขตบางพลัด กรุงเทพฯ 10700
โทร. 0-2433-0026-7, 0-2433-8586
โทรสาร. 0-2433-8587

การสนทนาเรื่อง
การยกระดับการศึกษาของแรงงานไทย
ที่กลับจากต่างประเทศ

โดย

ศาสตราจารย์นายแพทย์กระแส ชนะวงศ์

รัฐมนตรีประจำสำนักงานนายกรัฐมนตรี

และ

รองประธานกรรมการการศึกษาแห่งชาติ

จากการสนทนาในรายการเช้าวันนี้
ออกอากาศทางสถานีวิทยุโทรทัศน์กองทัพบกช่อง 5
เมื่อวันพฤหัสบดีที่ 27 กันยายน 2544

คำนำ

เนื้อหาสาระของหนังสือเล่มนี้ ถอดความมาจากวีดิทัศน์รายการเช้าวันนี้ ซึ่งได้ออกอากาศไปแล้วทางสถานีวิทยุโทรทัศน์กองทัพบกช่อง 5 เมื่อวันที่พฤหัสบดีที่ 27 กันยายน 2544 ในหัวข้อสนทนาเรื่อง “การยกระดับการศึกษาของแรงงานไทยที่กลับจากต่างประเทศ” โดยมีศาสตราจารย์นายแพทย์กระแชะ ชนะวงค์ รัฐมนตรีประจำสำนักนายกรัฐมนตรี เป็นวิทยากรสนทนาในรายการ

หัวข้อของการสนทนาในครั้งนี้ แสดงให้เห็นว่า รัฐบาลของ ฯพณฯ นายฯ พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร มีความห่วงใยแรงงานที่เดินทางไปทำงานในต่างประเทศ ซึ่งแรงงานเหล่านี้ได้สร้างประโยชน์โดยส่งรายได้กลับมาพัฒนาประเทศไทยเป็นจำนวนมากในแต่ละปี

อย่างไรก็ตาม จากสถานการณ์ของต่างประเทศกำลังเข้าสู่ภาวะวิกฤติทำให้รัฐบาลต้องเตรียมการเพื่อรองรับแรงงานไทยที่เดินทางกลับจากต่างประเทศ ซึ่งแรงงานเหล่านี้เมื่อเดินทางกลับประเทศไทยแล้ว ไม่สามารถนำประสบการณ์ความรู้ที่ได้รับจากการไปทำงานในต่างประเทศมาใช้เป็นพื้นฐานในการศึกษาต่อ หรือพัฒนาความก้าวหน้าในอาชีพได้

รัฐบาลจึงได้เตรียมแก้ไขปัญหาดังกล่าว โดยพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 มาตรา 15 ได้กำหนดให้มีการเทียบโอนผลการเรียนรู้ที่ผู้เรียนสะสมไว้ในรูปแบบต่างๆ รวมทั้งจากประสบการณ์การทำงาน จึงเป็นการเปิดโอกาสในการยกระดับการศึกษาขั้นพื้นฐานให้กับแรงงานไทยได้มาก และรัฐบาลจะจัดตั้งกองทุนหมุนเวียนเพื่อพัฒนาฝีมือแรงงานอีกด้วย โดยเป็นการดำเนินงานร่วมกันหลายฝ่าย ทั้งจากกระทรวงศึกษาธิการ กระทรวงแรงงานและสวัสดิการสังคม และสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ ภายใต้โครงการ “การพัฒนา นโยบายการเทียบโอนความรู้และประสบการณ์การทำงานของแรงงานไทยที่ไปทำงานต่างประเทศ”

แม้ด้วยระยะเวลาในการสนทนาที่จำกัด ศาสตราจารย์นายแพทย์กระแชะ ชนะวงค์ รัฐมนตรีประจำสำนักนายกรัฐมนตรี ได้แสดงเจตนารมณ์อย่างชัดเจนถึงความมุ่งมั่นของรัฐบาลที่ต้องการยกระดับคุณภาพของคนไทยทั้งด้านวิชาการและวิชาชีพ เพื่อให้สามารถดำรงชีวิตอยู่ในสังคมและประเทศชาติได้อย่างมีความสุข

ดังนั้น เพื่อให้สาระประโยชน์ของการสนทนา ตลอดจนการตอบคำถามต่างๆ จากผู้ชมทางบ้านของศาสตราจารย์นายแพทย์กระแชะ ชนะวงค์ ในครั้งนี้ได้รับรู้กันในวงกว้าง สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ จึงได้จัดทำเป็นหนังสือสำหรับเผยแพร่ต่อสาธารณชน อันจะนำ

ไปสู่ความร่วมมือร่วมใจจากทุกฝ่าย เพื่อร่วมกันสร้างและเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขันของ
ประเทศไทยให้สูงขึ้นในอนาคต

(ดร.รุ่ง แก้วแดง)

เลขาธิการคณะกรรมการการการศึกษาแห่งชาติ

ถอดความจากเทป
รายการ “เช้าวันนี้” ทางสถานีวิทยุโทรทัศน์กองทัพบกช่อง 5
วันพฤหัสบดีที่ 27 กันยายน 2544 เวลา 06.05-06.55 น.
เรื่อง “การยกระดับการศึกษาของแรงงานไทย
ที่กลับจากต่างประเทศ”
วิทยากร : ฯพณฯ สมต.ประจำสำนักนายกรัฐมนตรี
และรองประธานกรรมการการศึกษาแห่งชาติ
(ศ.นพ.ดร.กระแส ชนะวงศ์)

คุณศิริบุรณ์ : สถานการณ์ต่างประเทศดูไม่ค่อยน่าสบายใจเท่าไรนักโดยเฉพาะอย่างยิ่งใครที่มีญาติมิตรไปทำงานต่างประเทศ ขายแรงงานจะปลอดภัยหรือเปล่า เพราะว่าเรามีแรงงานอยู่ต่างประเทศจำนวนมากเหมือนกัน มีสำรวจสถิติมากน้อยแค่ไหนคะ

ศ.นพ.ดร.กระแส : มีครับ ขณะนี้เราพบว่าแรงงานไทยในต่างประเทศโดยเฉพาะประเทศที่มีแรงงานไทยไปมากหน่อยก็ได้หวัน สิงคโปร์ บรูไน มาเลเซีย ส่วนที่ญี่ปุ่น ฮองกง อิสราเอล และบางประเทศในตะวันออกกลางมีบ้าง และประเทศทางตะวันตกยุโรปนิดหน่อย ที่ใหญ่ๆ ก็มี 4-5 ประเทศนี้ จะพูดอย่างตัวเลขหยาบๆ เพราะเข้าๆ ออกๆ ขณะนี้มีบัญชีที่ต่างประเทศประมาณ 4 แสนคน เป็นพวกแรงงานโดยตรงมีจำนวนประมาณ 2 แสนคน หรือเกือบครึ่งหนึ่งอยู่ที่ไต้หวัน ที่ไต้หวันถ้าหากตัวเลขทางราชการจะมีอยู่สักแสนห้าหมื่นคน แต่ว่าเนื่องจากเข้าๆ ออกๆ ผมเข้าใจว่าจะถึง 2 แสน เราเริ่มคิดกันว่าบุคลากรเหล่านี้ ทรัพยากรบุคคลเหล่านี้ น่าจะทำอย่างไรในฐานะที่เราเกี่ยวกับการศึกษาหรือปฏิรูปการศึกษา

คุณศิริบุรณ์ : ส่วนมากเขามีความรู้ไหมคะที่เดินทางไป

ศ.นพ.ดร.กระแส : มีมากบ้าง น้อยบ้าง แต่ในฐานะที่เขาได้ทำประโยชน์ให้กับประเทศชาติ นำเงินเข้าประเทศจำนวนมาก ทางรัฐบาลสนใจว่าจะต้องช่วยเขา สนับสนุน ห่วงใยเขา ทางท่านนายกรัฐมนตรีทักษิณ ชินวัตร ย้ำอยู่หลายครั้งในคณะรัฐมนตรีว่าต้องให้ความสนใจกับผู้ที่เขาเกิดมาลำบาก อย่าให้เขาลำบากยิ่งขึ้น แต่ปรากฏข้อเท็จจริงอย่างนี้ คือในจำนวนคนที่ไปทำงานต่างประเทศ เขาต้องเสียเงินมาก ค่าหัวคิวมากเหลือเกินตั้งแสนห้าถึง 2 แสน สมมติอย่างนั้น บางคนอาจจะไม่บอก

ความจริง นายหน้าไม่ให้บอก ฉะนั้นเราก็จะรู้เรื่องก็ประมาณแสนห้าถึง 2 แสน หรือเกินกว่านั้น เงินจำนวนนั้นส่วนมากถูกเขามาแล้วดอกเบี้ยยแพง เอาที่ดินหรือของอื่นไปจำนองบ้างเพื่อให้ได้ไปทำงาน เฉลี่ยแล้วเข้าใจว่าคนที่ประสบความสำเร็จจากการไปทำงานแบบนี้ไม่เกิน 10% หมายความว่า 100 คน พอที่จะกลับมาที่บ้าน ของใช้สอยและไม่ถึงกับขาดทุนคงไม่เกิน 10 คน เพราะลงทุนสูง บางคนกลับมาแล้วยังใช้หนี้ไม่หมด

ในฐานะที่ผมได้รับมอบหมายจากท่านนายกรัฐมนตรีให้ดูแลกำกับสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ และเกี่ยวข้องกับการปฏิรูปการศึกษาก็คิดอยู่ตลอดเวลาเกี่ยวกับทางฝ่ายผู้รับผิดชอบ คิดว่าเงินที่เข้าประเทศโดยแรงงานไทยมากเหลือเกิน ผมจำตัวเลขได้คร่าวๆ ตอนที่เราเริ่มมีโครงการมียาชาว่า เราก็ยืมเงินจากประเทศญี่ปุ่นประมาณ 5 หมื่นสามพันล้านบาท นั่นต้องใช้เงินคืน แต่ในปีนั้นมีเงินเข้าจากแรงงานไทยผ่านธนาคารแห่งประเทศไทยที่เป็นตัวเลขทางการประมาณ 5 หมื่นสองพันล้านบาท แต่เงินจำนวนนี้เมื่อเข้ามาแล้วไม่ต้องออกไป เรามานึกถึงภาพว่าเงินเกือบ 5 หมื่นล้านบาท มีมากพอที่จะทำให้เกิดความเปลี่ยนแปลงได้ สามารถนำมาพัฒนาประเทศ แต่ปี 2543 มีเงินเข้า 6 หมื่นหกพันล้านบาทจากแรงงานไทย แต่ว่าตัวเขาเองที่กลับมาแล้วเข้าไปสู่หมู่บ้าน แทบจะเรียกว่าขาดทุน โดยเฉลี่ย สมมติลงทุนไปบาทหนึ่ง แต่กลับไปแล้วคงไม่ถึงบาทด้วยซ้ำ บางคนที่พูดกันจะเรียกว่าพูดสนุกก็แล้วแต่ “ไปเสียนา มาเสียเมีย” ผมว่าเจ็บปวดนะครับ

ขณะเดียวกันมองด้วยว่าบุคคลเหล่านี้ถ้ามองในแง่การศึกษา บุคคลเหล่านี้ไปทำงานเท่ากับไปหาการศึกษาการทำงานคือการศึกษาเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตลอดชีวิตนั่นเอง และคนที่ไปทำงานในประเทศที่เขาเจริญแล้วพัฒนาแล้วพอสมควร มีฐานะดี มีระเบียบ มีระบบ ก็จะได้เรียนรู้ขั้นตอนต่างๆ ตั้งแต่ขึ้นเครื่องบินไป ผมว่าได้รับการศึกษา ได้เรียนรู้แล้ว พอไปทำงานจริงๆ นายจ้างก็มีกติกามีระเบียบ เป็นความรู้เหมือนกัน ถ้าไปทำช่างไม้ ผมคิดว่าเขาต้องมีคนฝึกอบรมให้ก่อนว่าจะทำอย่างไรให้ถูก ให้เสียหายน้อยที่สุด เป็นช่างปูนก็ต้องมีคนฝึก มีคนบอก จะไปทำเรื่องเกี่ยวกับเหล็กต้องมีคนสอนก่อนเพื่อไม่ให้เกิดความเสียหาย หรืออันตราย ไปอยู่ในโรงงานก็ได้ความรู้

โดยกฎหมายรัฐธรรมนูญของเรา โดยพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ ก็เปิดโอกาสให้เราคิดถึงเขาได้มากขึ้น ทำให้รัฐบาลมองว่าจะทำอย่างไรถึงจะให้บุคลากรเหล่านี้รู้สึกว่าได้ไปทำงานให้ชาติบ้านเมืองกลับมา เขาควรจะได้รับสิ่ง

ตอบแทนอะไรบ้าง อันแรกที่สุดผมคิดว่าการศึกษา เพื่อจะเทียบโอนความรู้ ประสบการณ์ที่เขาได้มาให้เข้าสู่ระบบเพื่อเขาจะไปทำงานได้ เทียบได้ระดับ ปวช. ปวส. หรือถ้าเขาเพิ่มเติมอีกหน่อยก็จะถึงระดับปริญญาตรี

คุณศิริบูรณ์ : หมายความว่าที่ผ่านมาแรงงานที่ไปค้าแรงงานอยู่ต่างประเทศ เดินทางกลับมา เมืองไทยปกติแล้วเราจะไม่มีการติดตาม แล้วเขาไม่สามารถนำประสบการณ์การทำงานมาเทียบเป็นคุณวุฒิทางการศึกษาได้

ศ.นพ.ดร.กระแส : นอกจากเทียบไม่ได้แล้ว เวลากลับมาแล้ว ที่ผมไปดูตามหมู่บ้าน พบว่า 80-90% ของคนไทยประเภทแรงงานมาจากภาคอีสาน นอกจากจะเทียบอะไรไม่ได้แล้วการที่กลับมาแล้วจนกว่าเก่า เป็นหนี้สิน มีปัญหาครอบครัว ปัญหาสังคม เศรษฐกิจ ตกงานแล้ว ส่วนหนึ่งก็สูญเสียความมั่นใจในตนเอง เพราะเวลาไม่มีเงินเวลาอยากจนไปไหนก็ลังเลใจ ฉะนั้นผมคิดว่ารัฐบาลก็จะพยายามทำ คือ

1. ฟื้นฟูความมั่นใจให้แก่เขา ให้เห็นว่าเขามีการศึกษา อย่างน้อยเรียกว่ามีการศึกษาต่างประเทศมาแล้ว เหมือนลงทุนไปเรียนเมืองนอกด้วยทุนส่วนตัว
2. ฝึกฝนเพิ่มเติมทักษะอาชีพให้เขาใหม่ให้สามารถกลับมาทำงานในประเทศของเราได้

ตอนบ่ายวันนี้เรากำลังจะพบกับกระทรวงศึกษาธิการ กระทรวงแรงงาน และสวัสดิการสังคม และสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ โดย ดร.รุ่ง แก้วแดง และคณะ จะเป็นศูนย์กลางประสานงานเพราะสว่าการทำงานที่จะให้ประโยชน์กับแรงงานเหล่านี้ การที่จะให้เขามีความมั่นใจในตัวเอง และมีความรู้พอที่จะบอกใครต่อใครว่าเขามีความรู้เรื่องอะไร จำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องอาศัยหลายฝ่าย โดยไม่ถือว่าเป็นกลุ่มใครกลุ่มมัน ต้องถือเอาแรงงานเป็นตัวตั้งเหมือนที่เราพูดว่าจัดการศึกษาโดยให้ความสำคัญสูงสุดกับตัวผู้เรียน

ท่านนายกรัฐมนตรีพยายามที่จะใช้วิธีการบริหารแบบใหม่ ท่านย้ำอยู่เรื่อยๆอย่าไปยึดเอากกรม หรือกระทรวงตัวเองเป็นหลัก แต่ยึดเอาปัญหาเป็นหลัก กรณีของเราที่จะปฏิรูปการศึกษา พอมองเข้าไปแล้วปรากฏว่าเห็นแรงงานเหล่านี้ เป็นศูนย์กลาง ก็เลยคิดกันว่าน่าจะมีกอาชีพตรงไหนให้เขา หรือจะเทียบวุฒิวิชาพื้นฐานให้เขา เพราะว่ามีหลายระดับ ถ้าหากต้องเทียบโอนหน่วยกิตอะไร ความรู้เรื่องนี้จะให้เทียบได้อะไร จนกระทั่งเขาสามารถจะมีประกาศนียบัตร หรือมีอะไรที่ยืนยันว่าเขาได้รับรองคุณภาพ ขณะเดียวกันก็จะจัดฝึกอบรมเขาด้วย

เนื่องจากรัฐบาลมีโครงการที่จะกระตุ้นเศรษฐกิจนโยบายชัดเจน ท่านนายกรัฐมนตรีก็ย้ำถึงเรื่องว่าเงิน 5 หมื่นแปดพันล้าน จริงๆ แล้วต้องการให้คนเกิดมาด้วยโอกาสเหล่านี้ได้ประโยชน์ จะทำอย่างไร ผมก็คิดว่าโดยผ่านการศึกษาก่อนผ่านการฝึกอบรมเหล่านี้จะทำให้เขาเกิดความมั่นใจในตัวเอง ทำให้สังคมมั่นใจในตัวเขา ทำให้เขาจะค้าขายทำมาหากิน ประกอบอาชีพอิสระได้

คุณศิริบูรณ์ : หมายความว่าให้ความมั่นใจในเรื่องของความรู้ด้วย แล้วในส่วนเงินทุนมาจากไหน

ศ.นพ.ดร.กระแส : เราก็คิดถึงเรื่องเงินทุนที่จะต้องตั้ง เพื่อที่จะให้เป็นทุนหมุนเวียน กำลังคิดกันเรื่องนี้ว่า อันนั้นนอกจากเป็นการให้รางวัล ตอบแทนเขา ชื่นชมกับเขา ยังทำให้เขามีศักยภาพช่วยบ้านเมืองด้วย คือเขามาค้าขาย มาประกอบอาชีพอิสระ อย่างคนที่ไปประเทศอิสราเอลขณะนี้ในอิสราเอลมีประมาณ 7 พันคน ส่วนใหญ่ 80% ของคนเหล่านี้ ทำงานด้านเกษตร ผมคิดว่าเกษตรในอิสราเอลเขาทำได้ดี เขาลำบากกว่าเราอีกในเรื่องของทะเลทราย ในเรื่องความแห้งแล้ง ผมยังคิดว่าภาคอีสานถ้าหากใครได้ไปดูอิสราเอลแล้วไปทำที่อิสราเอลสำเร็จกลับมาจะมีกำลังใจที่จะทำที่ภาคอีสานที่บอกว่าแห้งแล้งด้วย แล้วคนเหล่านี้ไปจากภาคอีสานเยอะ แต่กลับมาแล้วเงินก็ไม่มี ความรู้ก็ไม่เทียบให้ ยังรู้สึกว่ายังใช้หนี้ไม่หมด ความกังวลใจความสูญเสียความมั่นใจแตกกระเจิง ไปหางานทำ ได้งานบ้านไม่ได้บ้าง บางทีเพื่ออยู่รอดได้เงินเดือนนิดหน่อยก็เอา ผมคิดว่าเป็นการสูญเสียเปล่ามาก

ฉะนั้นพวกเราที่เลยเอานโยบายของรัฐบาลมาทำให้เป็นรูปแบบ แล้วจะมีการศึกษาติดตามด้วย ตอนนี้ก็ได้รับความร่วมมือจากกระทรวงศึกษาธิการ มีกรมอาชีวศึกษา กับกรมการศึกษานอกโรงเรียน และได้ขอคำปรึกษากัน และที่กระทรวงแรงงานและสวัสดิการสังคมมีกรมพัฒนาฝีมือแรงงาน และกรมการจัดหางานสำหรับผมซึ่งทางท่านนายกรัฐมนตรีให้กำกับดูแลเรื่องเกี่ยวกับการศึกษาที่สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ เป็นคนกลางในการประสานในการที่จะกำหนดนโยบายและทิศทาง วัตถุประสงค์ของโครงการแบบนี้ขึ้นซึ่งก็หวังว่านอกจากจะเป็นการทำให้แรงงานไทยที่อุตสาหกรรมเสียสละ และตั้งใจจะไปทำงานเพื่อจะได้เงินมาช่วยครอบครัว ช่วยชุมชนแล้ว เขาควรจะได้รับสิ่งตอบแทน ขณะเดียวกันเขาก็จะมีโอกาสได้ภูมิใจที่มาร่วมพัฒนาประเทศชาติในยามวิกฤติด้วย

คุณศิริบุรณ : อันนี้น่าสนใจมากๆ เพราะว่าจะทำให้เรื่องของการศึกษาเป็นรูปธรรมสำหรับกลุ่มประชาชน ไม่ใช่เฉพาะเด็กนักเรียนเล็กๆ อย่างเดียว คือว่าเดินทางไปแล้ว เมื่อกลับจากการทำงานมาแล้วสามารถที่จะมาเพิ่มพูนความรู้ได้อีก สามารถจะเทียบคุณวุฒิทางการศึกษาได้ อาจจะเป็นประกาศนียบัตร ปวช. ปวส. หรือปริญญาตรี ก็แล้วแต่ รายละเอียดต้องศึกษากันอีกที แถมให้เงินทุนอีก

ศ.นพ.ดร.กระแส : พยายามที่จะต้องตั้งกองทุนหมุนเวียน หรือกองทุนกู้ยืมเพื่อให้เขาไปลงทุน

คุณศิริบุรณ : นับเป็นการพัฒนาคนที่เขามีโอกาสมีประสบการณ์ ให้มีประสบการณ์มากขึ้น มีศักยภาพมากขึ้น ในกรณีที่ก่อนไปมีแรงงานไม่น้อยเหมือนกันถูกหลอก และถูกนำไปปล่อยแพ ตรงนี้เราจะดูแลตั้งแต่กระบวนการขั้นต้นหรือเปล่า

ศ.นพ.ดร.กระแส : ตรงนี้ผมคิดว่ากระทรวงแรงงานและสวัสดิการสังคมก็พยายามทำอยู่ ซึ่งเป็นเรื่องที่น่าเห็นใจมากสำหรับแรงงาน เพราะว่าถ้าบอกเสียเงินแสน สำหรับพวกเราก็บอกพอสู้ได้ สำหรับชาวบ้านเงินแสน ผมคิดว่าทั้งเนื้อทั้งตัวไม่ค่อยมีเงินแสนหรอก ถ้าบอกว่ามีเงินแสนมาบอกเสียเงินเท่ากับกู้ยืมมาเกือบจะร้อยเปอร์เซ็นต์ โดยการค้ำประกันของพี่น้องๆ การเอาที่นาไปค้ำประกันถ้าหากเรานำเอาประเด็นนี้มาพูดกันอย่างจริงจัง นอกจากจะถือว่าได้สร้างสรรค์ ได้มีส่วนในการพัฒนาแล้วยังเป็นการลบความรู้สึก ผมว่าคนที่กลับมาแล้วส่วนมากกลายเป็นคนที่สูญเสียความมั่นใจในตนเอง และมีคนพูดถึงเรื่องไปเสียมา เสียเมีย ผมว่ามันกระเทือนเราไม่มีปัญหาอย่างนั้น อาจจะถูกเล่นตลก แต่คนที่เขาไปจริงๆ เขาเจอปัญหาจริงๆ ชีวิตเขาเป็นอย่างนั้นจริงๆ เจ็บปวด ไปไหนมาไหน แทนที่เราจะปล่อยให้สูญเสียศักยภาพเหล่านี้ไป เราเอากลับคืนมา ซึ่งทางรัฐบาลโดยท่านนายกรัฐมนตรีย้ำว่าทำอย่างไรจึงจะเปลี่ยนภาวะให้เป็นพลังให้ได้ ถ้าเขากลับมาแล้วเขาไม่มีอะไรจะกิน ไม่มีงานทำ บางทีเขาอาจจะทำให้เกิดความเสียหายในครอบครัว เสียหายในชุมชน ก็เป็นภาวะสังคม ทำอย่างไรถึงจะเปลี่ยนภาวะเหล่านี้ให้เป็นพลังในการพัฒนาประเทศ ผมว่าตรงนี้สำคัญ

คุณศิริบุรณ : คือเราจะดูตั้งแต่เริ่มต้นเลย ก่อนที่จะเดินทางไป คือหน้าที่ให้ความรู้เป็นหน้าที่หลักอยู่แล้วที่รัฐบาลพยายามสนับสนุนให้ความรู้ พอไปกลับมาจะเป็นจุดสำคัญที่เราจะต้องเข้าไปให้การดูแลช่วยเหลืออย่างเต็มที่ด้วย มีวิธีการอย่างไรที่จะทำโครงการเหล่านี้ให้ประสบความสำเร็จ ท่านรัฐมนตรีบอกว่าบายนี่ก็จะมีการประชุม เห็นบอกว่าจะมีการศึกษาวิจัยอยู่ด้วย

ศ.นพ.ดร.กระแส : ความคิดนี้เกิดขึ้นมานานพอสมควรหลายเดือนแล้ว ก่อนที่เหตุการณ์การก่อวินาศกรรมจะเกิดขึ้นที่เวสต์เทอร์ดอร์รัฐนิวยอร์กด้วยซ้ำ ในการปฏิรูปการศึกษาที่จะทำให้เป็นจริงจัง เราต้องมองถึงคนกลุ่มต่างๆ คงไม่ได้บอกว่าการศึกษาพื้นฐาน 12 ปี สำหรับเด็กอายุเท่านี้เท่านั้น คำว่าให้เรียน 12 ปี โดยรัฐธรรมนูญหมายถึงประชาชนคนไทยทุกคนทุกวัย น่าจะมีโอกาส แล้วเราพูดถึงว่าแรงงานไทยเป็นจุดที่น่าสนใจ เพราะว่าเขาไปเสียเงินส่วนตัวไปเรียน เรียนมาแล้วเราควรจะเพิ่มเติมต่อยอดตรงไหนบ้าง ผมคิดว่านี่ก็เป็นโอกาสที่จะทำให้การปฏิรูปการศึกษาเป็นจริงเป็นจังอีกมุมหนึ่ง นอกเหนือจากจะปฏิรูปในแง่ของการปรับโครงสร้างราชการ พัฒนาครู ปฏิรูปครู ทำเรื่องเกี่ยวกับมาตรฐาน

บุคคลเหล่านี้มีจำนวนไม่ใช่น้อยๆ ปีหนึ่งๆ ก็เป็นแสน เพราะเขาต้องหมุนเวียนกลับบ้าน ถ้าหากปล่อยให้เกิดการสูญเปล่า ปีหนึ่งไม่ได้ทำงาน ปีหนึ่งคนแสนคนว่างงาน คนหนึ่งมี 365 วัน ถ้าเป็นแสนเป็นเท่าไร ผมคิดว่าถ้าหากเราจะทำเรื่องนี้ให้สำเร็จ ประชาชนจะต้องเข้าใจหน่วยงานต่างๆ ก็จะต้องเข้าใจ ไม่ไปคิดว่าใครจะได้หน้า ใครจะได้เครดิตไม่สำคัญ สำคัญว่าประชาชนกับประเทศชาติจะได้ประโยชน์แล้วหันหน้าเข้าช่วยกัน นอกเหนือจากคนที่ไปทำงานต่างประเทศกลับมาแล้วได้ประโยชน์จากตรงนี้ ผมเชื่อว่าคนไทยที่มีอาชีพต่างๆ แม้แต่คนที่มาเสริมส่วยให้คนที่ออกรายการทีวีที่เห็นๆ คิดแล้วว่าเรียน ม.3 แล้วมาทำงานแบบนี้ตั้งหลายปี ความรู้เหล่านี้น่าจะเทียบอะไรต่างๆ ได้ อันนี้ก็เป็นที่ไปตามรัฐธรรมนูญว่า การศึกษานั้นนอกจากในระบบแล้ว อาจจะเป็นนอกระบบ อาจจะเป็นตามอัธยาศัย ตรงนี้เราคิดว่าน่าจะต้องเอาความคิดริเริ่มที่ดีๆ มาใช้ประโยชน์

คุณศิริบูรณ์ : ถือว่าเป็นแนวคิดที่น่าสนใจมาก ที่เรากำลังทำการศึกษาวิจัยกันด้วย อย่างที่เห็นเป็นภาพ (บนจอทีวี) นี้ ในเมื่อแรงงานไทยมีฝีมือมาก ส่งไปประกวดงานต่างๆ มักจะได้รับรางวัลมาเสมอๆ ด้วย อย่างล่าสุดเราก็ส่งไปประกวดแข่งขันกันด้วย แต่ว่าได้รางวัลอย่างไร ไร้มีโอกาสมามากๆ กัน แต่เชื่อว่าแรงงานไทยไม่ด้อยแน่นอน มีชื่อเสียงไปทั่วโลกทีเดียว มีคำถามมาจากทั้งจากต่างประเทศ และจากในประเทศด้วย เพิ่งจะเดินทางกลับมามีหลายคน มีคำถามสงสัย อยากจะฝากข้อคิดเห็นอะไรไว้ที่ท่านรัฐมนตรีประจำสำนักนายกรัฐมนตรีก่อนการประชุมบ่ายนี้ ฝากเข้ามาได้เลย

เรากำลังสนทนาเกี่ยวกับโครงการที่จะสนับสนุนพัฒนาขีดความสามารถของแรงงานไทยที่ไปขายแรงงานต่างประเทศ และกลับมาเมืองไทย ด้วยการที่จะ

เพิ่มพูนความรู้เรื่องของการเทียบวุฒิทางการศึกษา รวมถึงเรื่องการจัดตั้งกองทุนขึ้นเพื่อเป็นทุนรอนในการที่จะไปสร้างตัวในเมืองไทย เป็นการสร้างความเชื่อมั่นให้แรงงานไทยกลับมาอีกครั้งหนึ่ง ท่านรัฐมนตรีกระทรวงศึกษาธิการ ยังคงอยู่กับเรามีคำถามเข้ามาเยอะแยะเลย

จากอิสราเอล บอกว่าขอสนับสนุนโครงการนี้ จะได้ช่วยส่งเสริมและสนับสนุนแรงงานไทยให้มีคุณภาพมากขึ้น อันนี้เห็นด้วยเต็มที่เลย

จากเชียงราย บอกว่าเพิ่งกลับจากซาอูฯ กำลังจะเดินทางกลับไปอีกเร็วๆ นี้ อยากจะบอกว่าแรงงานไทยส่วนใหญ่ที่ไปค้าแรงงานในต่างประเทศเพราะว่าเงินเดือนสูงกว่า อยากให้รัฐบาลดูแลเรื่องนี้ด้วย เพราะถ้ายกระดับการศึกษา ก็อยากให้ปรับระบบการจ่ายค่าตอบแทนให้ดีขึ้น จะช่วยให้แรงงานไทยเดินทางออกนอกประเทศน้อยลง

ท่านมองในเรื่องค่าตอบแทนอย่างไร เพราะมีหลายคนถามเรื่องนี้

ศ.นพ.ดร.กระแส : ก็เห็นด้วยที่จะต้องปรับแบบนั้น เพราะว่าถ้ามีวุฒิหรือใบประกาศนียบัตร หรือใบรับรอง ค่าแรงก็จะสูงขึ้นด้วย

คุณศิริบูรณ์ : จากอุบลราชธานี บอกว่าจริงๆ แล้วคนงานไทย หลายคนไม่ชอบไปต่างประเทศ แต่ว่ารายได้ที่นั่นดีกว่าเมืองไทยมาก ที่เมืองไทยนายจ้างจะให้ค่าจ้างตามระดับการศึกษา ถ้ารัฐบาลจะยกระดับการศึกษาให้แรงงานไทยจริงๆ ก็จะได้มากๆ แต่ขอให้ทำอย่างจริงจัง ฝากท่านด้วย

จากกรุงเทพฯ บอกว่าหลักเกณฑ์การเทียบวุฒิจะทำอย่างไร จบ ม.3 แต่ว่าไปทำงานต่างประเทศหลายปี กลับมาแล้วจะขอเทียบวุฒิ ม.4-5-6 ทำได้หรือไม่อย่างไร

ศ.นพ.ดร.กระแส : เรื่องนี้เป็นเรื่องที่ทางกระทรวงศึกษาธิการดำเนินการอยู่แล้วก็เป็นเรื่องที่เราปรึกษาหารือกันมาตลอด บ่ายนี้เราจะประชุมกันหลายฝ่าย ก็จะหาแนวทางว่าถ้าหากทำงานแบบนี้ อยู่กี่ปีก็เดือน สามารถจะเทียบอะไรได้บ้าง เชื่อว่าเรื่องนี้มีกฎเกณฑ์กติกา ไม่ใช่ที่เราริเริ่มใหม่ เพราะในประเทศอังกฤษเองเขาก็เคยทำมา แปลว่าใครทำงานอะไรก็มาเทียบให้กันได้ แม้แต่ประเทศออสเตรเลียก็มี ถ้าเราจะให้ชื่อแบบโก้ๆ หน่อย ก็จะต้องพูดว่า “Thai Vocational Qualification” ก็เป็นเรื่องที่จะได้เป็นกติกาให้กับสังคม เป็นการสร้างความยุติธรรมให้กับสังคมอีกแบบ

หนึ่ง ผมเชื่อว่าแรงงานไทยเหล่านี้จะต้องเป็นจุดเริ่มต้นที่ดีจุดเริ่มต้นแรกที่เราจะพิจารณาด้วย

คุณศิริบุรณ์ : ตอนนี้มีมีการวางแผนระยะสั้นระยะยาวบ้างไหม ในปีนี้เราสามารถดำเนินการได้หรือไม่

ศ.นพ.ดร.กระแส : วางไว้แล้วคร่าวๆ เพราะเรื่องนี้ต้องเป็นโครงการชัดเจน และต้องนำเสนอ กรม. เป็นกิจลักษณะ ต้องมีงบประมาณ ต้องตั้งขึ้นมา แล้วอาจจะตั้งคณะทำงาน เฉพาะกิจขึ้นมา ทำเป็นโครงการนำร่องสัก 2 ปีก่อน เพื่อจะไม่ต้องไปอยู่ที่กรมใด กระทรวงใดโดยเฉพาะ ลงตรงนี้เลย เพื่อให้มีส่วนในการประสานงานด้วย อันแรกที่สุดต้องตั้งศูนย์ที่จะรับแจ้งจากคนงานไทยหรือแรงงานไทยที่กลับจากต่างประเทศว่าเขากลับมาแล้วทำอะไร เขาเรียนอะไร เราจะได้แยกแยะเป็นกลุ่ม ช่างไม้ ปางปุ่น หรือทำโรงงาน อิเล็กทรอนิกส์ ไฟฟ้า ฯลฯ ผมว่านี่ก็เป็นวิธีหนึ่งที่เราจะไปถึงที่เขา เรียกว่าแทนที่จะให้เขามาหาเรา เราไปหาเขาเลยว่าเขามีปัญหาอะไร ต้องทำเป็นเชิงรุกหน่อย เชื่อว่าเรื่องนี้ถ้าหากเป็นชาวผมก็อยากจะให้พี่น้องแรงงานไทยที่อยู่ในประเทศต่างๆ ช่วยบอกมาด้วยว่าน่าจะเป็นอย่างไร เพราะรัฐบาลได้ตั้งเป้าหมายไว้แล้วว่าท่านทั้งหลายเหล่านั้นเป็นบุคคลที่เราจะต้องสนับสนุน จะต้องให้ความชื่นชม ให้ความมั่นใจ เพื่อจะกลับมาช่วยกันสร้างบ้านสร้างเมือง

คุณศิริบุรณ์ : ใครเป็นผู้ศึกษาวิจัยวิธีการดำเนินการต่างๆ

ศ.นพ.ดร.กระแส : ตอนนี้มีสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติเป็นศูนย์กลางประสานงานกับที่อื่น ตอนแรกเป็นเรื่องที่เป็นการศึกษาวิจัยและพัฒนาไปด้วย เพื่อจะให้ทราบว่ามีคนจำนวนใด ทำงานประเภทไหนมากเท่าไร เพราะว่าเราไปพอไปได้งานอื่นไป คิดอย่างอื่น กลับมาจะต้องหาทางว่าประสบการณ์แบบนี้ จะเทียบให้ได้อย่างไร แล้วผลที่จะเกิดขึ้นเราต้องติดตาม

คุณศิริบุรณ์ : เป็นสิ่งที่สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติและหลายหน่วยงานกำลังศึกษาวิจัย ต้องมีคณะกรรมการขึ้นมาศึกษาโดยเฉพาะ มีศูนย์ประสานกลางที่จะรับเรื่องนี้โดยเฉพาะ เพราะมีแรงงานหลายแสนคน อาจตั้งเป็นรับผิดชอบเป็นหน่วยเฉพาะกิจขึ้นมา

จากกาญจนบุรี บอกว่า เรื่องการเทียบโอนการศึกษาที่รัฐมนตรีกำลังพูด ถึง จะให้สิทธิ์ให้เฉพาะแรงงานไทยที่กลับจากต่างประเทศเท่านั้นหรือ แล้วแรงงานไทยที่อยู่ในเมืองไทยจะได้รับสิทธิ์ด้วยหรือไม่

ศ.นพ.ดร.กระแส : ที่จริงคนไทยทุกคน ได้รับสิทธิ์นี้เท่าเทียมกันตาม พ.ร.บ. การศึกษาแห่งชาติ ที่เราเอาจุดนี้เป็นจุดเริ่มต้นสำหรับกลุ่มแรงงานจากต่างประเทศ เพราะเป็นกลุ่มที่กำลังหวั่นไหว หรือเรียกว่ากำลังว่าเหว่ ยิ่งทุกคนที่กำลังจะกลับจากต่างประเทศ เพราะเหตุการณ์วิกฤติ หรือสงคราม เราคิดว่าเป็นอันดับต้น หรือเป็นที่เรียกว่า ความสำคัญเร่งด่วน ขณะเดียวกันผมได้เรียนแล้วว่าจะเป็นการนำไปสู่การเทียบโอนวิชาชีพต่างๆ ให้กับคนที่ทำงานในเมืองไทยด้วย ไม่ได้ทอดทิ้งแรงงานไทยในเมืองไทย

คุณศิริบูรณ์ : จากเชียงใหม่ บอกว่าการจัดสรรกองทุนช่วยแรงงานไทย จริงๆ แล้วน่าจะช่วยครอบครัวของเขามากกว่าเพราะแรงงานไทยที่ไปต่างประเทศก็เพื่อทำงานหาเงิน ส่งเสริมครอบครัว ควรจะพัฒนาท้องถิ่นมากขึ้น ให้เขามีงานทำ

ศ.นพ.ดร.กระแส : มีโครงการที่รัฐบาลทำเพื่อครอบครัว กองทุนหมู่บ้านมีอยู่แล้ว หนึ่งผลิตภัณฑ์หนึ่งตำบล

คุณศิริบูรณ์ : ในการประชุมบ่ายวันนี้ สาระของการประชุม จะมีใครประชุม จะประชุมในสาระเรื่องอะไร

ศ.นพ.ดร.กระแส : ที่มาประชุม ก็จากกระทรวงแรงงานและสวัสดิการสังคม จากกรมพัฒนาฝีมือแรงงาน กรมการจัดหางาน เพื่อให้ทราบที่มาที่ไปของแรงงานเหล่านี้ จากกระทรวงศึกษาธิการ ซึ่งมีกรมการศึกษานอกโรงเรียน กรมอาชีวศึกษา และทางเราเป็นผู้ประสานงาน ซึ่งเจ้าของเรื่องคือสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ และเราเตรียมนโยบายเพื่อจะทำทิศทางวัตถุประสงค์และเป้าหมายให้ชัดเจน ได้ประชุมกันมาบ้างแล้ว แต่คราวนี้เอาสิ่งที่เป็นการบ้านกลับมาดูใหม่ว่ามีอะไรที่จะทำให้ชัดเจนขึ้น

คุณศิริบูรณ์ : จากกรุงเทพฯ บอกว่า อย่างคนที่ทำงานหลายปี 10-15 ปี น่าจะเทียบวุฒิได้ จะได้ถึงปริญญาตรีได้หรือไม่ ในสายการศึกษาส่งเสริมเรื่องนี้หรือเปล่า

ศ.นพ.ดร.กระแส : เรื่องการเทียบวุฒิ คือเทียบแล้ว สมมติเราจะต้องเอาประกาศนียบัตร เช่น ปวช. เราต้องเทียบ 1-2-3-4 แต่อาจจะต้องฝึกหรือเรียนเพิ่มเติมอีกนิดหนึ่ง ปวส. ก็จะมีระดับหนึ่ง ถ้าจะไปสู่วิทยุศาสตร์ ก็จะมี 1-2-3 ต้องมีวิชา เทียบได้กับวิชานี้ๆ ต้องเรียนน้อยลงไปเพื่อฝึกให้เหมาะสมกับประกาศนียบัตรหรือปริญญาบัตรที่จะได้รับ หรือบางทีอาจจะไม่ใช่ประกาศนียบัตรเช่น ปวช. ปวส. ปริญญาตรี แต่อาจจะต้องมีใบรับรองขึ้นมาอีกอันหนึ่ง ถือว่าจะทำให้แรงงานไทยมีความมั่นใจแล้ว เวลาต่อไปนี้ผมเชื่อว่าแนวโน้มของการทำงานในที่ต่างๆ จะอาศัยผู้ที่มีประสบการณ์หรือมีความรู้เฉพาะเรื่องมากขึ้น แม้แต่คนทำสวนในต่างประเทศก็ต้องมีใบประกาศนียบัตรว่าชำนาญเรื่องทำสวน บางทีพวกที่มีใบอย่างนี้ก็จะรวมกลุ่ม ถ้าคนไม่มีใบรับรองแบบนี้ห้ามทำสวน ทำเป็นสมาคมเหมือนเมืองนอก เมืองไทยเรายังไม่ถึงขนาดนั้น ปัญหาเฉพาะหน้าผมว่าเรื่องนี้ก็จะทำให้ประชาชนชื่นใจได้ระดับหนึ่ง

คุณศิริบูรณ์ : เคยจัดรายการในเรื่องของการเทียบโอนเหมือนกันปรากฏว่ามีสายโทรศัพท์จาก ชาวนา เกษตรกร บอกว่าเป็นไปได้ไหม ทำงานมา 15-16 ปี อยากจะเทียบวุฒิ บ้างเป็นไปไม่ได้ไหม

ศ.นพ.ดร.กระแส : เป็นไปได้ เพราะว่ามันจริงๆ แล้วบางครั้งคนที่ เป็นชาวต่างประเทศเขาไม่ได้สำเร็จ ปริญญาตรี โท เอก อย่างคนที่เขาทำเรื่องอุตสาหกรรมในครอบครัว หรือทำเรื่อง เรือหางยาว เขาชำนาญเรื่องอย่างนี้ เขาก็เป็นผู้เชี่ยวชาญได้ เขามีใบรับรองที่จะ ไปสมัครทำงานกับองค์การระหว่างประเทศได้ ไปถึงเขาก็ทำได้เลย ซึ่งก็มีคนขึ้น ชม เป็นเจ้าของประเทศมาถึงก็ทำได้เลย อีกพวกหนึ่งเรียกว่าเป็นนักวิชาการชั้น สูง มาพูดเรื่องแผนงานทฤษฎี ฉะนั้นผมคิดว่าคนที่เขามีประสบการณ์ถือว่ามี ความสำคัญมาก มีคำพูดอยู่คำหนึ่งบอกว่า *ประสบการณ์นั้นไม่สามารถจะทดแทนได้ด้วยประกาศนียบัตรใดๆ ทั้งสิ้น* เพราะประสบการณ์จริงๆ แล้วเป็นของ เฉพาะตัวเพียงแต่ที่เราจะเอามาใช้ให้เขามีการยอมรับมากขึ้น

คุณศิริบูรณ์ : ฉะนั้นน่าจะเป็น 2 สายรวมกัน สายหนึ่งเป็นสายวิชาการ ถ้าใครอยากได้เป็นวุฒิ ปวช. ปวส. ปริญญาตรี ก็อาจจะต้องมาเรียนวิชาความรู้เพิ่มเติม วิชาความรู้พื้นฐานเหมือนที่คนอื่นเขาเรียนกัน แล้วมาจบ ปวช. สาขาช่างไฟฟ้า เฉพาะด้านไป แต่ถ้าอีกฝ่ายหนึ่งอาจจะเป็นประกาศนียบัตรเป็นผู้เชี่ยวชาญไป ในสาขาวิชานั้นๆ

ศ.นพ.ดร.กระแส : เพราะฉะนั้นกฎหมายรัฐธรรมนูญและพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติของเรา เปิดโอกาสให้ประชาชนได้ประโยชน์ก็อยู่ตรงนี้ด้วย โดยเฉพาะพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ ก็จะปฏิรูปการศึกษา ส่วนดีก็อยู่ตรงนี้ด้วยเพราะเปิดทางให้เราทำงานได้มากขึ้น

คุณศิริบุรณ์ : ประชุมได้ผลอย่างไร มีความคืบหน้า ท่านรัฐมนตรีกรุณามาแล้วให้ฟังกันอีกสักรอบหนึ่ง เรื่องนี้เป็นเรื่องที่ประชาชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งแรงงานไทยหลายคนให้ความสนใจ ครอบครัวยุติด้วย วันนี้ต้องกราบขอบพระคุณท่านรัฐมนตรีประจำสำนักนายกรัฐมนตรี ศ.นพ.ดร.กระแส ชนะวงศ์ ที่กรุณามาแล้วให้เราฟังถึงการประชุมที่จะเกิดขึ้นในวันนี้ และแนวคิดต่างๆ ที่รัฐบาลกำลังผลักดันอยู่ด้วย

คณะผู้จัดทำ

ที่ปรึกษา

ดร.รุ่ง แก้วแดง

เลขาธิการคณะกรรมการ

การศึกษาแห่งชาติ

ดร.สิริพร บุญญานันต์

รองเลขาธิการคณะกรรมการ

การศึกษาแห่งชาติ

คณะทำงาน

นางอัมพร พงษ์กังสนานนท์

ผู้อำนวยการศูนย์ประชาสัมพันธ์

การศึกษาแห่งชาติ

นางสาวสุรางค์ วีรกิจพาณิชย์

ผู้อำนวยการศูนย์พัฒนาและวางแผน

การศึกษาแห่งชาติ

นางสาวเพ็ญศรี อรุณรุ่งเรือง

นักวิชาการการศึกษา 8 ว.

ประสานงานการพิมพ์ / จัดทำต้นฉบับ

นางสาววัลลภัตม์ ศรีทองสุข

ถอดความและพิมพ์ต้นฉบับ

นางกนกพรรณ ปัญญาสุข

จัดพิมพ์และเผยแพร่

ศูนย์ประชาสัมพันธ์การศึกษาแห่งชาติ

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ

ถนนสุขโขทัย เขตดุสิต กรุงเทพฯ 10300

โทร. 0-2668-7123 ต่อ 1116-8